

ЛЕКЦИИ

ЗА

СЛЕДДИПЛОМНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
НА ЮРИСТИ

ИВ. АПОСТОЛОВ

ПРЕХВЪРЛЯНЕ НА СОБСТВЕНОСТТА
ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА ПРЕДАВАНЕ — СРАВНИТЕЛНО
РАВЕН ПОГЛЕД ВЪРХУ ПРАВОТО НА ПРОДАЖБАТА
В НЯКОИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИ СТРАНИ

София, 1971 г.

Д-р С. Бонатов
на Юридич. СЪ "Климент Охридски"
- г-р от Азб. г-ве "Израел"
Мител и Кадетина Иванова,
по случай 100 години от
рождението на проф. Иван Мител
в Април, 2010 г.

- 357 -

ПРЕХВЪРЛЯНЕ НА СОБСТВЕНОСТТА И ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА
ПРЕДАВАНЕ - СРАВНИТЕЛНО-ПРАВЕН ПОГЛЕД ВЪРХУ ПРА-
ВОТО НА ПРОДАЖБАТА В НЯКОИ КАПИТАЛИСТИЧЕСКИ СТРАНИ.

ИВАН АПОСТОЛОВ

І. Прехвърляне на собствеността

Колкото се отнася до задължението на продавача да прехвър-
ли собствеността върху продадената вещ, три основни принципа на
римскоправното учение за продажбата могат да имат особено значение
при сравнително-правно изучаване на съвременните правни системи:

а/ Римскоправната продажба е чисто облигационен договор.
Прехвърлянето на собствеността се реализира с отделен вещноправен
договор - манципация или традиция.

б/ В римското право върху продавача не тежи задължение да
прехвърли собствеността. Той дължи само да обезпечи, да гарантира
на купувача спокойно ползуване от вещта.

в/ Вещният договор за прехвърляне на собственост в римско-
то право е абстрактен договор. Неговата валидност не зависи от
действителността на правното основание, с оглед на което става
прехвърлянето, т.е. - в случая, който ни интересува - от действител-
ността на договора за продажба. Липсата на валидна кауза не разру-
шава вещноправния ефект на прехвърлянето, а само поражда облига-
ционни задължения за реституция.

Никоя съвременна правна система не отговаря точно на посо-
чените три принципа. По различни пътища и в различна степен модер-
ното право в различните страни се е отдалечило от римскоправната
основа. Но сравняването на модерната система се улеснява, ако тези
три принципа се използват като жалони, така че това сравняване да
се превърне в известна степен в сравняване на пътищата и разстоя-
нията, които модерните правни системи са изминали, отдалечавайки
се от римското право.

1. Задължение за прехвърляне на собствеността.

а/ Франция. Според чл.1603 СС продавачът "има две главни задължения - да предаде и да гарантира вещта, която продава". А "гаранцията, която продавачът дължи на приобретателя, - така гласи чл.1625, - има два обекта: първият е спокойното ползуване от продадената вещь; вторият - скритите или редхибиторните недостатъци на тази вещь". Гаранцията в случай на евизция е уредена в чл.чл.1626 следв. Тя влиза в действие при съдебно отстранение, цялостно или частично, и при проява на необявени тежести върху вещта.

Редакцията на тези текстове изглежда пряко да следва концепциите на римското право. Значи ли това, че и според френското право продавачът не е задължен да прехвърли собствеността и че върху него тежи само едно гаранционно задължение, едно задължение да заплати обезщетение в случай на отстраняване на купувача от вещта?

Не само цитираните текстове, но изобщо правилата в главата на СС, посветена на продажбата, изглежда да подсказват положителен отговор на този въпрос. Но предпоставящата глава III на книга III титул VI СС съдържа правило, което звучи в дисонанс с такова разбиране. Чл.1599 "Продажбата на чужда вещь е нищожна; въз основа на нея може да се иска обезщетение за вредите, когато купувачът не е знаел, че вещьта принадлежи другиму". Текстът споменава за нищожност. Но съдебната практика твърдо е установила, а в доктрината няма спор, че на чл.1599 може да се позовава само купувачът, но не и продавачът.

За разпоредбата на чл.1599 СС не би имало място при строго логично провеждане на римскоправните идеи. Ако продавачът дължи само да обезпечи спокойно ползуване и ако действително го е обезпечил, купувачът не може да има основание за оспорване на договора. Очевидно е, че в разпоредбата на чл.1599 са отразени схващания, които не са се чувствували задоволени от римскоправното уреждане на отношенията между продавач и купувач. Това са схващания на предпоставящото СС естествено право, които не е необходимо да бъдат разглеждани тук. Достатъчно е да се отбележи, че за доктрината по СС чл.1599 е едно от основанията да поддържа, че по действащото френско право продавачът дължи не само гаранция за

спокойно ползуване, но и прехвърляне на собствеността.

б/ Средно-европейските законодателства. Гърция, Италия. BGB и OR изрично обявяват, че върху продавача тежи задължение да направи потребното, за да стане купувачът собственик: BGB 433, OR 184. Към тях, с известни разлики в редакциите, се присъединяват Гръцкият граждански законник с чл. 533 и новият ССГ в чл.чл. 1470 и 1476. ABGB урежда материята в разпоредби, които се отнасят общо до възмездните договори и които, като тези на СС, натъкват на предна линия задълженията за гаранция: § 923. Но и в Австрия е безспорно, че продавачът дължи прехвърляне на собствеността.

в/ Англия. Според дефиницията на SGA 1, продажбата е договор, чрез който продавачът прехвърля или се съгласява да прехвърли собствеността върху купувача. Съобразно с това секц.12/1/ предвижда, че доколкото обстоятелствата на договора не показват друго намерение на страните, трябва да се приеме "като едно предпологаемо условие от страна на продавача, че, в случай на продажба, той има право да продава вещьта, и че, в случай на съгласение за продажба той ще има право да я продаде по времето, когато собствеността трябва да премине". От тези формулировки би изглеждало да следва, че английското право се покрива с континенталното, колкото се отнася до задължението за прехвърляне на собственост. Различия обаче има и те проистичат главно от това, че в системата на Common Law "условието", за каквото говори цитираната секц.12, не винаги поражда иск за изпълнение. Такъв иск е даден само в някои изключителни случаи. Нарушението на договора, дори когато то е нарушение на "съществено условие", поражда по начало за купувача само право да прекрати договора или да иска обезщетение вместо изпълнение.

г/ САЩ. UCC, чл.2-301, задължава продавача да прехвърли върху купувача правото на собственост. Но и тук, както в Англия, понятието "задължение" няма точно това съдържание, което влагат в него континенталните юристи. /Вж. по-долу относно прехвърляне на собствеността и последиците от непрехвърлянето/.

2. Прехвърляне на собствеността.

Различията между отделните системи стават по-значителни, колкото се отнася до самото прехвърляне на собствеността.

а/ BGB . В правото на BGB продажбата е каузален, но чисто облигационен договор. За преминаване на собствеността при продажба на движими вещи е необходима традиция /929/, т.е. предаване на вещта и отделно от продажбата договорно съгласие за преминаване на собствеността. Вещноправният договор има абстрактен характер и заради това произвежда своя вещноправен ефект и когато е сключен с оглед на една недействителна каузална сделка, например с оглед на недействителна продажба. При дефекти на каузата интересите на лицето, което е извършило прехвърлянето, са защитени с облигационния иск от неоснователно обогатяване. При този механизъм за прехвърляне на собствеността, тя преминава върху купувача едва със завършване на традицията, т.е. в момента, в който върху купувача преминава владението, съобразно с регулиращия го вещноправен режим. А от това произтичат последици: относно мястото за изпълнение на задължението на продавача; относно времето, през което може да се упражни правото на задържане; относно преминаването на риска и др. Общо казано, това е системата на римското право.

б/ Австрия. Ясно разграничение между облигационния договор за продажба и съгласението за прехвърляне на собствеността прави и ABGB 1053. Този текст изрично обявява, че продажбата е титул за преминаване на собственост, но, че придобиването на вещното право се реализира едва с предаване на вещта: "до предаването продавачът запазва правото на собственост". В същност § 1053 прилага спрямо продажбата общите принципи, прогласени в §§ 424 следв. Облигационните договори за прехвърляне на собственост, разпореденията по случай на смърт и др. за само титул за транслативно придобиване. Транслацията се осъществява чрез "правно предаване и приемане" /425/, което за телесните вещи по правило означава "предаване от ръка в ръка" /426/. Продажбата е *titulus*, традицията е "*modus acquirendi*" — едва реализацията на двете запълва фактическия състав на правопридобиването. Такава беше по-старата пандектна доктрина, която ABGB следва. Но, за разли-

ка от BGB и от римското право, тази доктрина и ABGB обвързват каузално вещноправния акт на прехвърлянето от неговия титул, така, че при недействителност на облигационното основание съгласението за прехвърляне е също недействително.

в/ Швейцарските законници не съдържат изрични разпоредби относно разглежданите въпроси. И в Швейцария се приема обаче, че за да се прехвърли собствеността, необходим е отделен от облигационния разпоредителен акт.¹ От чл. 974 и 975 на гражданския кодекс се извлича правило, че актът за отчуждаване на недвижими имот е валиден само, ако е действително облигационното отношение, на което този акт се основава. Относно прехвърлянето на собственост върху движими вещи мненията са разделени.²

г/ Франция. Продажбата, постановява CC 1583, "е перфектна между страните и собствеността преминава по закон върху купувача спрямо продавача, щом е постигнато съгласие за вещта и цената, макар вещта още да не е предадена, нито цената заплатена". Този специален за продажбата текст отговаря по съдържание на по-общите разпоредби в чл.чл. 711 и 1138. Принципът е: собствеността преминава по силата на облигацията; за да настъпи транслативният ефект, не е необходимо да се извърши отделен акт на традиране. Непопече: във Франция дори обещанието за продажба има транслативно действие, щом е постигнато съгласие между двете страни относно вещта и цената. Функционирането на тези правила не среща трудности, когато продажбата има за предмет индивидуално определена вед. Но и продажбата на родово определени вещи "става перфектна", т.е. собствеността преминава върху купувача, щом те са претеглени, преброени или премерени. 1585. Условие за преминаване на собствеността е само индивидуализирането на вещите, но не и никакъв допълнителен акт на традиция.

д/ Италия. В своите чл.чл. 1376 и 1378 новият CCI е потвърдил принципите на цитираните чл.чл. 1138 и 1585 CC, които бяха почти текстуално възпроизведени в чл.чл. 1125 и 1450 на отменения CCI. Идеята, че продажбата има "реално действие", е намерила израз

1. v. Tuhr, Ц.С. I стр. 173.

2. Ц.С., стр. 180.

в самата дефиниция на този договор в CCI 1470: продажбата тук е не само облигационен договор, с който се обещава прехвърляне на собствеността, но направо договор, "който има за предмет прехвърлянето на собственост върху една вещь или прехвърлянето на друго право".

а/ Напротив, Гръцкият граждански кодекс /1034/ изисква традиция, за да премине собствеността върху движими вещи. Продажбата е конструирана тук, както в средноевропейските законодателства, като чисто облигационен договор - чл.513.

к/ Англия. Докато в СС преминаването на собствеността е "действие на облигацията" /711/, а CCI извлича същия резултат от схващането, че договорите за прехвърляне на собственост имат "реален характер" /1376/, гледието на Common Law е, че решаващо значение има намерението на страните: "собствеността преминава, когато намерението е било тя да премине.¹ Когато една специфицирана вещь е продадена безусловно и в "предаваемо състояние", собствеността преминава върху купувача по време на продажбата /SGA 18/ 1 //. Ако е продадена специфицирана вещь, но продавачът трябва да извърши нещо върху нея преди предаването, за да я постави в състоянието, в което купувачът би бил длъжен да я приеме, предположението е, че намерението на страните е било собствеността да премине, след като съответните работи бъдат извършени и купувачът бъде уведомен за това / SGA 18/2//. Това правило се прилага и когато вещьта трябва да бъде предадена на определено място. Впрочем, практиката, следвайки намерението на страните, е приела, че когато се продава вещь в изработка /например кораб в строеж/, собствеността може да премине и в по-ранен стадий. А когато продадената индивидуално определена вещь трябва да се претегли, премери или подлежи на някакво изпитание, за да се определят количеството и качеството ѝ, а - според това - и нейната цена, собствеността не преминава преди да се извършат тези действия. Най-сетне, когато според договора купувачът трябва да извърши нещо като предварително или съпътстващо условие за преминаване на собствеността, трансакцията не се осъществява до настъпването на условието, дори предаването да е станало.² Лесно е да се види,

1. Stevens , ц.с., стр.245.

2. Stevens , ц.с., стр.245 следв.

че всички тези правила се извличат от изразената или предполагаема воля на страните.

При продажба на вещи, които не са индивидуално определени, собствеността не преминава преди индивидуализирането / SGA 16/. " Когато вещьте са били избрани от масата и , намирайки се в предаваемо състояние, безусловно са били предназначени за договора било от продавача със съгласието на продавача, било от купувача със съгласие на продавача, това, което е било само съглашение за продажба, става настояща продажба и собствеността преминава".¹ Ако избирането на вещьте не е станало общо от двете страни, правото да предпази вещьта за договора принадлежи на страната, която, според уговореното, трябва да извърши първия акт, който, според своето естество, може да бъде извършен преди да е направен изборът. Кои действия могат да бъдат квалифицирани като "предназначаване на вещьте за договора" се определя пак чрез изследване на намерението на страните и на обстоятелствата. Решено е било например, че стоката е нестменна предпазена за договора, ако продавачът, в изпълнение на уговореното, е предал на купувача или на негов представител застрахователната полица и коносамента. Но и това правило може да не намери приложение, ако продавачът си е запазил правото на разпореждане - *ius disponendi* - до настъпване на някое бъдещо събитие, например до заплащане на цената. Дори се предполага, че продавачът е запазил за себе си правото на разпореждане, макар стоката да е натоварена, ако според коносамента тя трябва да се предаде на негова заповед / SGA 19/.

з/ САЩ. За цялостно изясняване на механизма на преминаването на собствеността в правото на UCC би било необходимо правилата, уреждащи това преминаване, да се разгледат във връзка с особеното учение на същия кодекс за така наречения "обезпечителен интерес" - чл.2-201 т.37 във връзка с раздел 9. Но понеже това е една обширна и усложнена материя, тук се налага да се задоволим с отбелязване само на някои от основните принципи, намерили отражение в чл.2-401. При продажба на индивидуално определена вещь, ако предаването ѝ не е свързано с преместване, моментът на преминаването на собствеността /титула/ се определя пряко от съглаше-

1. Stevens , ЦС, стр.248.

нието. Ако липсва съглашение за това, ако вещта е вече индивидуализирана при сключване на договора и ако не е предвидено, че трябва да се предадат документи за разпореждане с нея, собствеността преминава при самото сключване на договора. Когато обаче продавачът е длъжен да предаде документи за разпореждане със стоката, собствеността преминава в момента на предаването на тези документи.

При продажба на родово определени вещи собствеността не може да премине преди момента на извършване на индивидуализация съобразно с предписанията на чл. 2-501. С това ограничение и като се държи сметка за особените разпоредения относно обезпечаване на сделките, за преминаването на собствеността върху родово определени вещи също е меродавно преди всичко пряко уговореното между страните. При липса на уговорка, преминаването на собствеността се осъществява в момента, когато продавачът завършва изпълнението на задълженията си по фактическото предаване, като при това: а/ ако по договора предаването трябва да стане в мястото, където стоката следва да бъде превозена, собствеността преминава в момента на предложението за предаване в това място; б/ ако по договора продавачът е длъжен или има право да отправи стоката за друго място, но не е длъжен да я достави на това място, титулът се преквърля в момента и мястото на натоварването.

3. Придобиване на собственост от добросъвестен купувач

Продажбата е договор, чрез който се реализира деривативно придобиване на собственост и поради това то, по начало, може да настъпи само, ако продавачът е собственик или на друго основание е овластен да разпорежда със собствеността. Всички законодателства обаче предвиждат известна защита за добросъвестния приобретател на движима вещь от неособственик: CC 2279-2280; BGB 932-935; Швейцарският граждански законник 714, 933-936; CCI 1153-1157; SGA 22-25; срв. UCC 2-403.

С известна приближителност би могло да се каже, че тези разпоредби отговарят на нашия чл. 78 ЗС. Но от това далеч не следва, че няма различия, или че различията не са значителни. Английското право например защитава не всеки добросъвестен приобретател, а само онези, който е купил било на регламентиран пазар, било от продавач, който преди това е продал на друго лице, но още не му е предал владението или документите за собственост, било

от купувач, който още не е придобил собствеността, но му са предадени владението или въпросните документи. Начинът за придобиване на владението е от значение за BGB. Някои категории движими вещи са изключени от режима за защита на добросъвестния приобретател като например: вещи с призната по особен ред историческа стойност /Франция/, вещи вписани в публични регистри /CCI 1156/, коне /SGA 22/2// и т.н.

4. Клауза за запазване на собственост.

Повечето законодателства приемат, че продавачът може да запази собствеността до заплащане на цената. BGB в § 455 изрично допуска тази клауза при продажба на движими вещи, обявява, че при съмнение, плащането на цената трябва да се третира като отлагателно условие за преминаване на собствеността и дава на продавача право да отстъпи от договора, ако купувачът непадне в забава за плащането. Но покупките на изплащане със запазване на правото на собственост за продавача са уредени със специален закон от 16.V. 1894, който чрез редица разпоредби с повелителен характер защитава купувача срещу някои неблагоприятни за него уговори.

За да бъде действителен "пактът за запазване на собствеността", Швейцарският граждански законник /715/ изисква да стане вписване в особени регистри по местожителството на приобретателя. Воденето на регистрите и режимът на вписването са уредени с особен акт от Върховния съд на Конфедерацията. А клаузите за запазване на собствеността при продажбите на изплащане получиха нова правна уредба след 1.I.1963, когато чл.чл. 226-228 от първоначалната редакция на OR бяха заменени със сегашните чл.чл. 226a - 226 ш, 227a - 227 i и 228a - 228 d.

Клаузата за запазване на собственост е една гаранция за продавача. Тя защитава, например, интересите му при несъстоятелност на купувача. Неговата собственост може да бъде запазена и при запори, наложени за задължения на купувача. Но той остава по начало изложен на опасност да изгуби тази собственост, ако купувачът продаде вещта на добросъвестно трето лице /по-горе 3/. Режимът на регистрацията може да помогне и в това направление, тъй като чрез справка в регистрите, заинтересуваните да купят биха могли да се осведомят за съществуващата клауза за запазване на собственост.

ност. Това беше идеята на споменатия чл. 711 SchwZG, CCI е преценил, че може да я оползотвори само при някои продажби - подлежащи на вписване продажби за движими вещи /кораби, самолети, моторни превозни средства¹ и продажби на машини на стойност над 30,000 лири /1524/. Изрично предвидена е продажбата с клауза за запазване на собственост и в чл. 532 на Гръцкия граждански законник. А в UCC 2-401 запазването от продавача на собственост върху натоварени или предадени стоки се разглежда само като запазване на обезпечителния интерес.

5. Правни последици при непрехвърляне на собствеността.

Както се спомена в началото, римското право е задължавало продавача не да прехвърля собствеността върху купувача, а само да му гарантира владението и спокойното ползване. Естествено доразвитие на тази идея е отговорността на продавача при непрехвърляне на собствеността върху купувача да се разглежда само като гаранционна отговорност в случай на съдебно отстранение. Модерното право изхожда от мисълта, че продавачът е длъжен да прехвърля собствеността. Логично би било да се предположи, че това ще доведе до прилагане на общите правила относно неизпълнението на двустранните договори и спрямо случаите на неизпълнение на задължението за прехвърляне на собственост. Но по причини от предимно исторически характер, в повечето съвременни законници последиците от непрехвърлянето на собствеността са все още уредени - някъде само по форма, а някъде и по съдържание - като гаранционна отговорност, различна от общите принципи относно неизпълнението на двустранния договор.

а/ Само BGB подчинява неизпълнението на задължението за прехвърляне на собственост направо на общите правила за двустранните договори и за тяхното неизпълнение: 440 във връзка с 320 до 327. Тези правила ще бъдат разгледани по-долу по повод задължението за предаване. Клаузите за ограничаване на отговорността на продавача са нищожни, ако той измамливо е премълчал за правните недостатъци на вещта: 444. А когато продадената вещь е предадена на купувача с цел собствеността да премине върху него, той не може да иска обезщетение заради неизпълнение на основание на това, че друго лице има право да владее същата вещь, освен ако я е предал на това лице с оглед на неговото право, ако я е върнал на

¹/ Rubino, Ц.с., стр.439.

продавача или ако тя е погинала.

б/ За другия край на гамата, следвайки най-отблизо формулировките на римските юристи, стом CC /1624-1640/, който изгражда сега разглежданата отговорност на продавача като "гаранция за случай на евикция". Цитираните разпоредби на CC са по начало диспозитивно право, но е нищожно всяко споразумение за освобождаване на продавача от последиците на негови лични действия. Връщане на цената той дължи във всички случаи - освен ако е уговорено, че купувачът купува на свой риск, или ако по време на продажбата същият е знаел за опасността от евикция. Ако не е уговорено друго, продавачът дължи, освен връщане на цената, още и стойността на плодовете, които купувачът е длъжен да предаде на собственика, съдебните разходи по процеса между собственика и купувача и по обратния иск, разходите по договора и обезщетение за вредите. Когато стойността на вещта се е увеличила след продажбата, продавачът дължи увеличената стойност, а ако е станало обратното, продавачът дължи връщане на цената, дори когато намаляването на стойността е настъпило поради небрежност на купувача, освен ако той е извлякъл полза от увреждането на вещта, в който случай стойността на ползата се приспада от цената. Особени правила уреждат случаите на частична евикция. Продавачът се освобождава, ако купувачът е оставил да бъде съдебно отстранен без да призове продавача и ако последният докаже, че е имал достатъчни средства за отхвърляне на иска за съдебно отстранение. Независимо от казаното, купувачът разполага и с иска по чл. 1599 за унищожение на продажбата.

в/ На купувача, който без да знае това, е купил чужда вещь, CCI дава право да развали договора поради неизпълнение, а не на иск за обявяване на продажбата за недействителна. Понякога и CCI третира случая като форма на гаранция, за развалянето не се изисква вина на продавача.¹ Развалянето може да се иска и без да е предварително претърпяна евикция. И при двата случая - при предварително разваляне и след претърпяна евикция - на купувача са дадени и претенции за заплащания, съдържанието на които, в общи линии, отговаря на казаното относно френското право /1479-1489/. Но пълно обезщетение според правилата относно вредите от неизпълнение може да се търси само при вина на продавача.²

1. Rubino, Ц.с., стр.631

2. Rubino, Ц.с., стр.633 и 711.

г/ОР също съдържа правила относно задължението на продавача да "обезпечи" купувача за това, че няма да бъде лишен от предмета на продажбата на правно основание, възникнало в полза на трето лице преди нейното сключване /192 следв./ Но ако купувачът е знаел по време на продажбата за опасността от отстранение, той има право на това обезпечение, само ако продавачът изрично се е задължил за него. Съгласенията за освобождаване от задължението за обезпечение или за намаляване на това задължение са недействителни, ако при продажбата продавачът умишлено е премълчал за правата на третото лице. Съдържанието на обезпечението е изградено преди всичко като задължение за оказване на помощ при съдебната защита на купувача срещу третото лице. Продавачът е длъжен да встъпи в процеса между купувача и третото лице, за да замести купувача или да му помага. Това предполага, че купувачът му е съобщил за започването на съдебния спор. Направено ли е съобщението в надлежна форма, съдебното решение има сила и срещу продавача, макар той да не е встъпил в процеса, освен ако купувачът умишлено или поради груба небрежност е станал причина да се постанови неблагоприятно решение. Впрочем, продавачът отговаря и когато купувачът доброволно е признал правото на третото лице, без да се е стигнало до съдебен процес, стига: аа/ той да е предупредил продавача за това си намерение и безуспешно да му е предложил да води делото или бб/ да докаже, че е бил длъжен да предаде вещта. Настъпило ли е отстранението, продавачът дължи заплащания подобни, с известни извращения, на онези, за които беше дума по-горе при разглеждане на френското право.

д/ Във формата на най-широко обобщение би могло да се каже, че алтернативата "разваляне на договора - обезпечение" не е чужда и на английското право. Но особеностите на Common Law са сложили и в този случай своя отпечатък върху правото на продажбата. SGA, 12, обявява, че, доколкото самият договор за продажба не показва друго намерение на страните, в него трябва да се считат включени: аа/ едно подразбирано условие / condition/ от страна на продавача, че в случай на продажба, той има право да продава вещта и, в случай на съгласение да продаде, той ще има право да продаде по времето, когато собствеността трябва да премине; бб/ една подразбирана гаранция / warranty/, че купувачът ще има и ползува спокойно владение на вещта; вв/ една подразби-

рателна гаранция, че вещта ще бъде свободна от всякакви тежести / в полза на трето лице/, необявени или неизвестни на купувача по времето, когато договорът е сключен.

Понятията "условие" и "гаранция" са дефинирани от самия SGA, 11, така: условие е стипулация в един договор за продажба, нарушението на което може да породви правото да се третира договора като отхвърлен, а гаранция е стипулация, нарушението на която може да породви претенция за обезщетение, но не и право да се откажат вещите и да се третира договорът като отхвърлен. Разбира се, това дефиниране по последиците предпоставя някакъв друг разграничителен принцип. Идеята е, че "условие" е клауза, която се отнася към същността на договора, докато "гаранцията" визира моменти, които, по изказа на SGA 62, "са странични спрямо главната цел на договора". Прочее, ако "продавачът не е имал право да продава вещта" и вследствие на това купувачът не е станал собственик, последният може да се третира като освободен от договора / да откаже плащането, да иска връщане на цената, ако вече я е платил/. Но той има и право да третира нарушението на "условие" като нарушение само на "гаранция" и да запази действието на договора, търсейки обезщетение за вредите. В няком случай това намерение дори се предполага: "когато договорът за продажба не е делим и купувачът е приел вещите или част от тях или когато договорът е за индивидуално определена вещь, собствеността на която е преминала върху купувача / последната хипотеза е от значение при нарушаване на други условия, а не на условието продавачът да може да даде "добър титул" на купувача, б.м./, нарушението на каквото и да било условие, което продавачът би трябвало да изпълни, може да се третира само като нарушение на гаранция и не е основание за отказване на вещите и за третиране на договора като отхвърлен, освен ако за това има в договора изрична или подразбирана клауза" / SGA 11/1/c//. На въпросите за кумулиране на отменяването на договора с обезщетение и за размера на обезщетението ще се върнем във връзка със задължението за предаване/.

е/ UCC избягва да противопоставя условие на гаранция. Продавачът, търговец на стоки от даден вид, гарантира, че доставената стока ще бъде свободна от правомерни претенции на трети лица

1. Срв. по тези въпроси Cheshire and Fifoot, д.с., стр. 118 следв.

/освен ако е уговорено друго/: 2-312. Ако продавачът няма действителен титул, или ако вещите са обременени с тежести, за които купувачът не е знаел при сключване на договора, той може да откаже приемането: 2-601. Когато трети лица предяват претенции след приемането, купувачът е длъжен в разумен срок да извести за това продавача, а ако не го направи, се лишава от регресни права. В съобщението си до продавача, купувачът може да го предупреди, че ако не встъпи в процеса и не представи възраженията си срещу претенцията на третото лице, ще бъде обвързан от констатациите на съда отнасящи се до факти общи за двата процеса - прекия и регресния. Продавачът, от своя страна, може да поиска писмено от купувача да му предостави воденето на процеса, като заяви, че е съгласен да поеме всички разходи и да изпълни всякакви неблагоприятни решения. Ако продавачът направи такова искане до купувача, предупреждавайки го, че при отказ от негова страна, той ще бъде лишен от регресни права, ако купувачът не предостави на продавача воденето на процеса, той наистина се лишава от такива права: 2-607.

II. Задължение за предаване.

1. Понятие

Заемайки дефиниция от стария френски автор Domat¹, CC 1604 определя предаването като "прехвърляне на продадената вещь във властта и владението на купувача." Някои съвременни френски автори са на мнение, че тази дефиниция била ориентирана към правото на една епоха, в която прехвърлянето на собствеността е ставало чрез традиция, и че следователно тя не би могла вече да бъде точна от гледна точка на правото на CC, в което собствеността се прехвърля по силата на самата облигация. С други думи, във фактическия състав на предаването вече не се включвал елементът прехвърляне на владението. Дали е осъществено предаването било въпрос на факт: необходимо било само продавачът да е извършил всичко зависещо от него, за да може купувачът да има ползите, които един собственик нормално получава. Съдът щял да преценява дали това задължение е изпълнено.² Но CC 577 влага в понятието предаване друго съдържание: при несъстоятелност на купувача този текст дава на продавача право да задържи продадените вещи, докато те не са били предадени или експедирани било до самия купувач,

1. Срв. Hamel, ц.с., № 70.

2. Hamel, ц.с., № 71.

или до друго лице за негова сметка. Тук понятието "предаване" включва и елемента "приемане" от страна на купувача, спедитора или превозвача. В същност терминът предаване - *délivrance* - се употребява двояко: от една страна той визира само дейността, която продавачът трябва да извърши, за да получи купувачът владението и ползуването, а от друга страна и в други случаи същата дума означава един фактически състав, който включва в съдържанието си и акта на приемане.

Най-малко такова двойно значение има и италианската дума за предаване - *consegna*¹. Същото би могло да се каже и за положението в Англия: в SGA 62 *delivery* е дефинирано като "доброволно прехвърляне на владението от едно лице на друго", но ако продавачът има право или е длъжен да изпрати вещите на купувача, *delivery* е по начало вече предаването на вещите на превозвача без каквото и да било участие от страна на купувача / SGA 32/. За системите, при които собствеността се прехвърля върху купувача едва с традицията, е естествено да се прокарва остро разграничение между момента, когато приключва активността на продавача, и момента, в който фактическият състав на традицията се завършва чрез приемане на владението от страна на купувача. Това разграничение намира понякога и терминологичен израз, като думата *Lieferung* се запазва за първото от двете понятия, а терминът *Übergabe* - за второто.² Във всеки случай, когато проблемът "предаване" се разглежда откъм страната на продавача, трябва да се има пред вид, че доколкото друго не е уговорено и не следва от обстоятелствата, обичаите или практиката, продавачът е длъжен да извърши всичко необходимо не само за фактическото получаване на предмета на продажбата от купувача, но и за правно валидното прехвърляне върху него на владението. А какво е необходимо, за да се прехвърли владението, се определя от вещноправните принципи на съответната система.

2. Място на предаването.

Когато се говори за място на предаването, най-често се мисли за мястото, където трябва да се извърши фактическата дейност на продавача. По всички системи то се определя от съгласението

1. Rubino, ц.с., стр. 648

2. Rabel, ц.с., I стр. 320.

или съобразно с намерението на страните. Субсидиарно приложение намират следните правила:

а/ Относно продажбата на родово определени вещи. Според френското право предаването трябва да стане в местожителството на продавача / CC 1247 ал. III, която преди допълнението на чл. 1247 от 1958 г. беше ал. II/. Меродавно е местожителството на продавача по време на изпълнението, но се спори дали той е длъжен да заплати увеличението на разносните, предизвикано от смяната на местожителството му.

В Англия и САЩ общият принцип е, че предаването трябва да стане в мястото, където продавачът има своето предприятие /place of business/, а ако няма такова - неговото местожителство /residence/: SGA 29.¹UCC 2-308/. В закона не е дадено указание с оглед на кой момент трябва да се определи меродавното място. Такова указание се съдържа обаче в § 905 ABGB и то е обратно на споменатото френско разрешение: определянето на седалището, респ. на местожителството, трябва да стане с оглед на момента, когато е сключен договорът. Така е и в правото на BGB /269/, както и в новия CCI /1510/. Същото би трябвало да се каже и за OR /74/ с тази особеност, че швейцарският законодател не предвижда отделно хипотезата на различни седалища и местожителство, а говори карично само за местожителството на длъжника.

б/ Относно продажбата на индивидуално определена вещь. CC 1603 дава решаващо значение на местонахождението на вещта по време на продажбата, все едно дали двете страни са знаели това местонахождение или не. Също такова правило е в сила не само в страните, които непосредствено следват CC, но и в OR /74/. Напротив, според английското право предаването трябва да стане в местонахождението на вещта по времето, когато договорът е сключен, само ако страните са знаели за това местонахождение по същото време. Така разпорежда сега UCC 2-308. Към същото разрешение се присъедини преди това CCI.

Както вече се отбелязва, тези правила имат субсидиарен характер. Някои законодателства подчертават, че трябва да се имат предвид обстоятелствата на случая: предшествувачи отношения, естество на доставката и др.т., както и търговските обичаи. Осо-

1. Stevens, ц.с., стр. 225-226.

бено отбелязване заслужава случаят, когато е уговорено, че изпращането ще стане от място, което се различава от мястото на предаването, определено съобразно с описаните правила. Дом мястото на изпращането е предвидено в договора, счита се, че то е меродавно за преминаването на риска и за разносните. Спорно е обаче или, поне, не е изяснено какво трябва да важи, ако продавачът е извършил изпращането, без това да е било уговорено, от място различно от местоизпълнението, определено съобразно с описаните правила.

3. Време на предаването.

Според правото на повечето континентални страни, "ако времето за престацията не е определено и ако не може да се извлече от обстоятелствата, кредиторът може веднага да иска престацията, а длъжникът - веднага да я извърши". Това е изричната формула на BGB 271. Във Франция практиката стига до същите изводи без законен текст.¹ OR 75, ABGB 904 прокламират същия принцип, при което вторият текст изяснява, че "веднага" означава "без ненужно отлагане".

Дадените по този начин на континента разрешения едва ли се отклоняват по своя резултат от предвиденото в SGA 23/срв. UCC 2-309/, което гласи: "Когато продавачът е обвързан да изпрати вещите на купувача и времето не е определено от договора, той трябва да извърши предаването в разумно време". Във всеки случай тази формула изглежда по-гъвкава от "веднага". Тя е допълнена в същата секция на SGA с правилото, че искането и предлагането трябва да се направят в разумен час и че е въпрос на факт какво е разумен час.

CCI е по-подробен: ако не е определено времето, когато трябва да се изпълни престацията, кредиторът може да я поиска незабавно; когато по силата на обичаите или поради естеството на престацията или с оглед начина или мястото на изпълнението е необходим срок, той, при липса на съглашение между страните, се определя от съдията: 1183. Тези разпоредби се тълкуват в смисъл, че и описаните хипотези не може да има забавя за изпълнение преди срокът да е определен от съда. Приема се обаче, че предварителна намеса на съда не е била необходима, ако обичаите и обстоятелствата сами определят срока с достатъчна точност и сигурност.² Чрез

1. Hamel, ц.с., 78.

2. Rubino, ц.с., стр. 475.

това смекчаване на законния текст, италианското право се приближава до общоприетите разрешения. Но в интерес на купувача е, когато продажбата не се урежда от италианското право, сроковете да бъдат така фиксирани, че да се избегне прибегването до съд.

4. Право на продавача да не предаде, ако цената не е заплатена или осигурена.

Взаимната връзка между двете насрещни задължения при продажбата може да доведе до отклонение от разглежданите правила относно времето на изпълнението. Основната идея е, че продавачът не е длъжен да предаде, ако не е получил цената преди предаването или ако не я получава едновременно с предаването, стига да не е продал на кредит; и че той може да откаже предаването, дори когато е продал на кредит, ако са на лице някои особени обстоятелства, създаващи заплаха, че може да остане неудовлетворен. Обаче терминологично, а отчасти и правно технически тази идея е изразена по различен начин в различните системи.

Във Франция предпочитат да говорят за право на задържане. В средноевропейските страни означават взаимната зависимост, която свързва насрещните задължения след породяване на договорното отношение, като функционална синалagma и от тази взаимна зависимост извличат две възражения, наричани с различни имена: възражение за неизпълнен договор и възражение за несигурност. Английското право схваща предаването и плащането като "конкуриращи условия", като условия, които трябва да се осъществят по такъв начин, че нереализирането на едното може да даде основание за отказ да се изпълни другото. В светлината на тези различия в основните конструкции могат да се разберат по-добре и някои разлики - формални и по същество - между конкретните правила, които уреждат материята в отделните страни.

Ако не е даден срок за плащане, CC 1612 позволява на продавача да отложи предаването, когато купувачът не заплаща цената. В случая CC има предвид даден от договора срок за плащането. Даден от съда на купувача "срок по милост" не лишава продавача от правото на задържане. Върху продавача лежи тежестта да докаже, че цената не е платена. С право на задържане продавачът

1.Hamel ,д.с., 156,157.

разполага, макар да е дал срок за плащане, ако купувачът е обявен в несъстоятелност, ако е сирял платките или ако се намира в състояние на неплатежоспособност: CC 1613. Към тези хипотези CC 1188 добавя: "Ако чрез своите действия длъжникът е намалил обезпеченията, които е дал на своя кредитор". Но докато разпоредбата на чл.1613 действа по право, в приложното поле на чл.1188 практиката приема, че кредиторът трябва да поиска от съда длъжникът да бъде лишен от преимуществата на срока. Правото на задържане по чл. 1613 може да бъде отклонено чрез даване на гаранция. Упражнено пред съда, правото на задържане води до осъждане за изпълнение едновременно с изпълнението на насрещната престация. Правото на задържане се изгубва, ако вещта е предадена. Но CC 2102 дава на продавача в брой възможност, ако цената не е заплатена, да ревандикира от купувача предадената му вещ в течение на осем дни от предаването.

Възражението за неизпълнен договор и възражението за несигурност са уредени в BGB 320-322, ABGB 1052 и 1062, OR 82 и 83. Според господстващото мнение за правото на BGB продавачът може да упражни възражението до момента, в който купувачът е приел вещта. Този извод има практическо значение при дистанционната продажба. Той почива върху аргумента, че текстовете на закона дават сега разглежданите възражения до момента на изпълнението, а изпълнение от страна на продавача има една тогава, когато е завършен вещноправният договор на традицията. "Възражението за несигурност" е дадено на продавача: от BGB 321 - когато след продажбата е настъпило съществено влошаване в имущественото положение на купувача; от ABGB 1052 -когато плащането на цената е застрашено от лошо имуществено положение на купувача, което продавачът не е трябвало да знае при сключването на договора; от OR 83 - ако купувачът е станал неплатежоспособен и това застрашава претенцията на продавача. И в трите системи възражението за несигурност може да бъде парализирано чрез представяне на обезпечение. Но OR 83 предвижда, че страна, която упражнява възражението за несигурност, може да даде на другата страна подходящ срок за представяне на гаранция и след безрезултатно изтичане на този срок, да отстъпи от договора. В ГФР и Австрия сега разглежданите възра-

жения водят до постановяване на решение за осъждане на ответника - продавач да престои срещу заплащане или предлагане на цената, като процесуалните закони уреждат начина за изпълнение на това решение. Напротив, в Швейцария упражняването на възражение за неизпълнен договор има за последица отхвърляне на иска. И в трите системи в тежест на ищеца, в случая - купувача, е да докаже, че е изпълнил договора.

В общи линии, правилата на CCI1460, 1461 са подобни на токущо разгледаните.

Според английското право неполученият цената продавач има право да задържи владението на вещта, докато му се плати или предложи цената, в следните случаи: а/ когато вещта е била продадена без уговорка за кредит; б/ когато вещта е била продадена на кредит, но срокът за кредита е изтекъл; в/ когато купувачът стане insolvent, т.е. когато той престане да плаща своите задължения съобразно с обикновеното протичане на деловите отношения или когато не може да плаща задълженията си, станали изискуеми.¹ Ако вещта е била вече предадена на превозвач, продавачът има право да предотврати предаването на купувача - *stoppage in transitu*, но само в случай, че купувачът е станал insolvent. Тези основни положения са уредени в SGA 39 следв. Понеже предаването и плащането на цената са "конкуриращи условия", неплащането на цената в описаните случаи има за резултат, както в Швейцария, отхвърляне на иска, а не само осъждане за едновременно изпълнение с ищеца.

UCC също дава на продавача, неполучил плащане, /което е трябвало да се извърши преди предаването или едновременно с него/, право да задържи стоката: 2-703 буква "а". Дава му и право да спре предаването, когато вещта е вече у превозвача или у друг зависим държател и то - в случай на неплащане изобщо, а не само при неплатежеспособност на купувача. А ако се яви разумно основание за неувереност дали купувачът ще изпълни задълженията си, продавачът има право да поиска гаранция, каквато трябва да се даде в разумен срок, непревишаващ 30 дни: 2-609. Тези възможности не изключват действието на общите правила относно неизпълнението: 2-703 и 2-610.

1/ Stevens, ц.с., № 235.

5. Разноски.

Тук се имат предвид разноските по изпълнението. Колкото се отнася до разноските по самата продажба, заслужава да се отбележи, че CC 1593, OR 188 и CCI1475 ги възлагат върху купувача, като отнасят това правило и към така наречените аксесории на договора за продажба: обгербване на писмени доказателства, които се представят в съда, регистриране, когато то е необходимо и т.н. В тази връзка трябва да се има предвид например във Франция разпоредбата на чл.647 от Общия данъчен кодекс. Пак във Франция се приема, че продавачът, ако е авансирал разноски по продажбата, може да иска те да му се върнат с лихви от деня на плащането.¹

Може да се счита за общо правило, че купувачът носи разноските по предаването, включително и тези за премерване, преброяване и претегляне, а купувачът трябва да понесе разходите по приемането: CC 1603, BGB 448, OR 188, CCI 1196.² Гръцкият ГК 526. Разноски по предаването са не само тези, които са необходими непосредствено за акта на предаване, но изобщо разноските, "които имат за цел да поставят продадената вещь на разположение на купувача в мястото, където трябва да стане предаването".³ или, както това е изразено в SGA 29, "разноските свързани с поставянето на вещта в състояние годно за предаване". Това включва превоза до мястото на предаването /BGB 448, OR 188, Рубино ц.м./, както и митническите и други подобни разноски, които би трябвало да се заплатят, за да стигне вещта до това място. Напротив, ако вещта трябва да се изпрати на място различно от мястото на предаването, транспортът е в тежест на купувача: BGB 448, OR 189. В Италия това правило е изразено като част от по-широката разпоредба на CCI 1510 ал. II: ако няма друго съглашение или обичай, когато продадената вещь трябва да се транспортира от едно място на друго, продавачът се освобождава от задължението за предаване, като предаде вещта на превозвача или спедитора; разноските по транспорта са в тежест на купувача. Продавачът носи и разноските по назене на вещта до пре-

1. Hamel, ц.с., 19.

2. Rubino, ц.с., стр. 488.

3. Hamel, ц.с., 76.

даването / срв. обаче BGB 450, който прави известни разграничения в зависимост от момента на преминаване на риска/. Разносните по застраховането след преминаване на риска са за продавача само при наличие на надлежна уговорка.

По-рядко явление е законниците да съдържат и правила за тълкуване на някои употребявани в търговската практика клаузи отнасящи се до разпределянето на разносните. Такъв е случаят с OR 189, който предвижда презумпции за тълкуване на клаузите F.O.B., Франко, Франко-свободно от мито. Сега това трябва да се каже и за УСС 2-319-2-322, които се отнасят до клаузите FOB, FAS, CIF, CAF, и др. Трябва да се има предвид обаче, че не само за тези, но и за повечето други често употребявани в международната търговия клаузи търговските обичаи и jurisprudence в много страни са установили тълкувателни правила, които практически имат значението на позитивно-правни норми. При това, тези правила съвсем не са еднакви в различните страни. Сравнително-правен преглед за значението, което имат въпросните клаузи в 18 различни страни, е направен в изданието на Международната търговска камера в Париж - Trade Terms 1953.¹ На Международната търговска камера се дължи и изработването на "Уеднаквените международни правила за тълкуване на търговските термини" - така наречените ИНКОТЕРМС. Тези правила са приложими при тълкуване на даден договор, само доколкото в него е вписано, че страните, включвайки в съглашението си някои тълкувани в ИНКОТЕРМС термини, са ги разбирали именно в смисъла даден им от ИНКОТЕРМС 1953. Ако това не е направено, ще се приеме, че терминът има значението, установено за него в страната, на чието право е подчинено договорното отношение. Разбира се, това се отнася не само за разпределянето на разносните, но за цялостното съдържание на съответния търговски термин.

6. Защита на купувача при неизпълнение на задължението за предаване.

Правните последици от неизпълнението са различни в зависимост от причините, поради които то е настъпило. Известни обстоятелства водят до освобождаване на продавача. Но всички

1. Срв. Schmitthoff, ц.с., стр. 7.

системи възлагат върху него задължението да докаже наличието на такива обстоятелства. При това повечето системи изграждат правните последици от неизпълнението, изхождайки от разбиране, че хипотезите на освобождаване от отговорност са изключение. С тези хипотези се свързват и проблемите за разпределяне на риска при двустранните договори. Тук ще бъдат разгледани само средствата за защита, дадени на купувача при непредаване, което не се дължи на освобождаващи продавача причини.

А. Франция.

а/ Задържане на цената. Правото на продавача да задържи вешта при неплащане на цената беше разгледано по-горе. Право на купувача да отложи плащането на цената е дадено с чл. 1653 СС само за един особен случай, който, при това, не е случаят на непредаване: купувачът може да задържи цената, когато има основание да се страхува, че може да бъде смутен от реинвиндикационен или ипотечен иск на трето лице. Доктрината обаче обобщава изразения в чл. 1653 принцип, а съдебната практика е склонна да я следва. Може, следователно, да се разчита, че купувачът се ползва в това направление от защита, аналогична на разгледаната по-горе в т.4.

б/ Иск за изпълнение. Този иск, както и исковите за разваляне на продажбата и за обезщетение, са изрично предвидени в СС 1610, 1611. Приема се, че тези искове възпроизвеждат в правото на продажбата общите правила на СС 1184 - основният текст, който урежда при двустранните договори исковите за изпълнение и за разваляне. Чл. 1184, на който отговаряше познатият чл. 70 от отменения наш ЗЗД, третира неизпълнението като настъпване на подразбираемо прекратително условие и с това се свързва, исторически и редакционно, с предшествуващи го схващания, които, лишени от опората на законен текст, са се стремили да обосноват желанията от тях разрешени с предполагаемата воля на страните.

За да се предяви иска, по начало необходимо е продавачът да бъде поставен в забава, което става чрез изпращане на покана / sommation / или чрез друг еквивалентен акт: СС 1139. "Сомасион" е поканата, когато е направена чрез съдебния изпълнител. Еквивалентен акт е всеки акт, изходящ от публичен орган и манифестиращ волята на кредитора да получи изпълнение, респ. обезщетение. В

търговските отношения обичаят е довел до изменяване на това правило и се счита, че е достатъчно поканата да има форма на писмо или на телеграма, ако съдържа искане за незабавно плащане. Както изглежда, практиката приема също, че поканата може да бъде заместена от акта, чрез който става предявяването на иск.

Изборът между иск за изпълнение и иск за разваляне принадлежи на купувача, но предявяването на иск не го лишава от правото да избира: той може да премине от единия иск към другия.¹ Ако поиска изпълнение, купувачът дължи цената. Искане за изпълнение той може да кумулира с искане за обезщетяване на вредите от закъснението: СС 1611. Съдът може да даде на продавача срок за изпълнение /срв. СС 1244 изменен през 1936г./.

Изглежда, че на практика рядко се прибегва до иска за изпълнение.² Той ще има практическо значение главно при продажба на уникални вещи.

в/ Иск за разваляне на договора. Особеност на френското право е, че развалянето може да стане само по съдебен път /СС 1184/. И тук е необходимо поставяне в забава, но съдилищата са приели, че предявяването на иск за разваляне замества поканата. Обикновено се казва, че искът е даден само на изправната страна. Това означава, че ако ищецът-купувач сам е в забава, продавачът може да му противопостави вече разгледаното право на задържане.

Съдът е овластен да даде срок за изпълнение /срв. чл. 1655/. Според практиката на касационния съд, преценката дали да се даде срок е въпрос на факт, така, че решенията на съдилищата по същество не подлежат на проверка в това направление. До влизане в сила на решението, продавачът може да изпълни но дължи обезщетение за вредите от забавата: СС 1611. Схващайки обективния факт на неизпълнението като настъпване на прекратително условие, чл. 1184 не изглежда да поставя развалянето на договора в зависимост от наличието на вина или на друга причина, за която длъжникът отговаря. Така именно текстът се разбира и прилага от експруденцията. Доктрината обаче, която вижда в развалянето една санкция заради неизпълнение на договора, обуславя уважаването на иска от наличие на вина. Практическото значение на тази тъй зна-

1. Hamel, ц.с., стр. 82 заб.2.

2. Rabel, ц.с., 1 стр. 376.

чителна разлика в основните концепции се намалява от изрично даденото на съда право "да предостави на ответника срок според обстоятелствата". От това право съдилищата се възползват особено често при случай на частично изпълнение или на закъснение.¹

Заедно с развалянето купувачът може да иска обезщетение за вредите: 1184 ал. II. Но това последно право вече сигурно предоставя, че неизпълнението е настъпило поради причини, за които продавачът отговаря /същият автор/.

При договора за последователни престации, част от които са изпълнени, съдът постановява разваляне с действие само за в бъдеще. В този случай се говори не за *résolution*, а за *résiliation*. От това, че законът сам е конструирал развалянето като действие на прекратително условие, естествено следва, че в останалите случаи то има ретроактивно действие: прилага се разпоредбата на чл. 1183. Възстановява се вещноправното положение, предшествувало продажбата; страните си дължат взаимно реституции. Но, както вече се отбелязва, това не изключва правото на купувача да иска и обезщетение за вредите.

Развалянето на договора може да стане по взаимно съгласие и без съдебна намеса. В някои случаи за наличието на такова съгласие се заключава от поведението на страните - например ако те мълчаливо са оставили да изтече продължително време след момента на неизпълнението. Повече проблеми създават различните видове предварителни клаузи за разваляне без съдебна намеса: съгласшение за разваляне "ипсо вре", "изрична резолютивна клауза" и др. т. Практиката е приела, че такива клаузи не лишават купувача от правото да иска изпълнение. Но ако предпочете развалянето, той може да го реализира чрез извънсъдебно изявление; при евентуално последвал съдебен спор, съдът не може да даде срок за изпълнение, а продавачът не дължи обезщетение за вредите.²

г/ Иск за обезщетение. Когато обезщетение се иска заедно с изпълнение, то покрива вредите от забавата. При иск за разваляне, когато цената не е заплатена, обезщетението е равно на разликата между интереса на купувача от изпълнението и неплатената цена.

1. Hamel, ц.с., 80.

2. Hamel, ц.с., 82.

Режимът на иска за обезщетение се определя от общите правила на чл.чл. 1146 следв. Трябва да се подчертае, че именно чл. 1146 е текстът, който изисква поставяне на длъжника в забава. За формата на поставянето в забава / по начало чрез "сомасион" / вече стана дума. Покана не е необходима, когато е уговорено, че длъжникът ще изпадне в забава със самото изтичане на срока / чл. 1139/ или ако задължението е да се даде или направи нещо, което непременно е трябвало да стане в определеното време /1146/. Особеност на френското право е, че то не прилага правилото *die interpellat pro homine*. Излиза се от предположение, че макар и длъжникът да е забавил изпълнението, той не е виновен, а кредиторът не е претърпял вреди, щом не е станало поставяне в забава. Вече се спомена, че в практиката се наблюдава склонност да се смекчава изискването за поставяне в забава. Конкретните разрешения, в които се проявява тази склонност, заслужават проучване. Но от гледна точка на интересите на един кредитор, който би желал да избегне спорове, за препоръчване е във всички случаи на закъснение от страна на длъжника да се отправя покана, в която да се поиска незабавно изпълнение и да се резервира правото на обезщетение.

Общите правила относно обезщетението поради неизпълнение са дадени в общата част на облигационното право. Принципът е, че се дължи обезщетение както за претърпяните вреди, така и за пропуснатите печалби /1149/, стига те да са пряка и непосредствена последица от неизпълнението /1151/ и да са били предвидени или предвидими по време на договора / 1150/. Последното ограничение не се прилага при недобросъвестно неизпълнение. Едно ново решение е пояснило,¹ че се дължи паричният еквивалент на вредата към деня на репарирането и че, следователно, съдът трябва да държи сметка за покачването на паричните курсове до постановяване на решението. Също така нова е и практиката, според която при разваляне по вина на продавача на продажба на вещ, която е купена за препродажба, обезщетението трябва да се калкулира според цената на вещта по време на продажбата. Но тази практика може да бъде обяснена със съображението, че купувач, който може да сключи покупка за покри-

1. Dalloz, 1954, 534.

тие /за това -непосредствено по-долу/, е длъжен да направи възможното за намаляване на вредите. Общото положение е, че неизпълнителят длъжник отговаря за всички конкретно претърпяни от кредитора вреди, съобразно с изложените правила.

д/ Покупка за покритие. По начало /1144/, кредиторът, в случай на неизпълнение, може да бъде овластен от съда да изпълни сам за сметка на длъжника. Но практиката, позовавайки се на търговски обичай, отива по-далеч, когато дава на купувача " възможност за заменяване /*faculté de remplacement* /. В търговските отношения купувачът има право и без съдебно овластяване да купи друга вещ и да иска от продавача цената на заменяването, стига да го е поставил в забава и да е било сигурно, че продавачът няма да предаде вещта. 1

е/ Неустойка. Когато се гсвори за последиците от неизпълнението във Франция, трябва да се припомни и правилото, че ако има уговорена неустойка или ако предполагаемото обезщетение е договорно определено, съдът не може да го изменява, освен в случай на частично изпълнение: CC 1152, 1231.

ж/ Давност. Разгледаните искове се погасяват с общата 30-годишна погасителна давност: CC 2262. Въпреки разпоредбата на чл. 2220, практиката приема за валидни съглашенията за скъсяване на срока на давността, а клаузи в този смисъл понякога се включват в общи условия. Трябва да се има предвид също, че забавянето да се упражняват правата, произтичащи от неизпълнението, може да бъде понякога изтъкувано като отказ от тези права - ако с оглед на обичая и търговската практика такъв извод изглежда оправдан.

з. Италия.

В сравнение с CC новият CCI предоставя на купувача, спрямо когото не е изпълнено точно задължението за предаване, по-широка гама от възможности. Повечето от тях произтичат от общите правила на CCI за двустранните договори.

а/ Иск за изпълнение и иск за разваляне. CCI 1453 отговаря по функция на разгледания CC 1184. Но между двата текста има и различия, от които основните трябва да бъдат отбелязани.

Изборът между двата иска и тук принадлежи на купувача.

1. Ripert d.c., 2260.

Разваляне може да се иска и след предявяване на иск за изпълнение, но не може да се иска изпълнение, след като е поискано разваляне. След деня на исковата молба за разваляне продавачът не може да предложи изпълнение. Не е предвидено и право за съда да даде срок за изпълнение. В литературата се отбелязва, че искът за изпълнение изглежда безполезен при продажба на родово определени вещи, защото липсват ефикасни средства за изпълняване на осъдителното решение.¹

б/ Извънсъдебно разваляне с даване на допълнителен срок за изпълнение: CCI 1454. На неизпълнилия задължението си продавач купувачът може да нареди писмено да изпълни в подходящ срок, като му заяви, че при безрезултатно изтичане на този срок, договорът ще се счита направо развален. Срокът не може да бъде по-малък от 15 дни, освен ако е уговорено друго или ако от естеството на договора или от обичаите следва, че един по-кратък срок е подходящ. Изтече ли срокът без договорът да бъде изпълнен, той се разваля по право. Макар това да не е изрично изразено в закона, извънсъдебното разваляне също не изключва правото на обезщетение за вредите.²

Това са общите правила. Но в известни случаи от тях се допускат отклонения, между които особено споменаване заслужават следните:

Незначителност на неизпълнението. Разваляне на договора е недопустимо, ако неизпълнението има малко значение с оглед интересите на кредитора./1455/.

Изрична клауза за разваляне. При наличие на изрична клауза, че договорът ще се развали, ако определено задължение не бъде изпълнено съгласно установените модалитети, развалянето става без допълнителен срок, когато заинтересуваната страна заяви на другата, че иска да се ползува от клаузата за разваляне /1456/.

• Съществен срок. Ако срокът определен за изпълнението трябва да се счита за съществен с оглед на интересите на другата страна, договорът се разваля по право, дори да не е уговорено развалянето. В този случай, ако страната, която има право да получи неизпълнената престация, предпочита да иска изпълнение и ако друго не следва от съгласение или обичай в обратен смисъл, тя може да избегне развалянето, но само ако уведоми другата страна за това в три дни от срока за изпълнението: 1457.

1. Rubino, ц.с., стр. 824 следв.

2. Messineo, ц.с., III стр. 683.

По въпроса дали правните средства за разваляне на договора са дадени и при неизпълнение, което не се дължи на вина на другата страна мненията са разделени.¹ Също така не е съвсем сигурно дали може да се пристъпи към разваляне без предварително поставяне на другата страна в забавя/ същия автор/. За поставянето в забавя - по-доку.

в/ Извънсъдебно разваляне с предварително предлагане на насрещно изпълнение. Специално за продажбата на движими вещи чл. 1517 урежда една форма на разваляне, която цели да стимулира точното изпълнение и бързата ликвидация на правоотношенията: още преди установения срок за изпълнение както продавачът, така и купувачът имат право да предложат, в обичайната форма, на другата страна предаване на вещта, респ. плащане на цената и ако не получат точно изпълнение, да развалят продажбата чрез съобщение на другата страна в осем дни от изтичане на срока за изпълнение. Ако такова съобщение не бъде изпратено, прилагат се общите правила относно развалянето поради неизпълнение, разгледани по-горе.

г/ Обезщетение за вредите. Искът за обезщетение предполага, че неизпълнението се дължи на причини, за които длъжникът отговаря: чл. 1218. Освен това е по начало необходимо продавачът да бъде поставен в забавя, което става с формална покана чрез съдебен орган / *intimazione* / или с писмено искане. От това правило чл. 1213 изключва две категории случаи: аа/ случаите, когато длъжникът писмено е заявил, че няма да изпълни; бб/ случаите, при които е имало определен срок и задължението не е търсимо / редакцията на текста, отнасяща се до последните случаи, е по-ясна, но се разбира от доктрината по тук посочения начин². Изобщо, когато за предаването е необходимо съдействие от страна на купувача, продавачът няма да попадне в забавя за предаването, макар за него да е имало точно определен срок, ако купувачът не е дал необходимото съдействие и не е отправил до продавача "интимационе" или писмено искане съгласно с чл. 1218.

И в Италия обезщетението обхваща както претърпяната от кредитора вреда, така и пропуснатата печалба, доколкото те са

1. Messineo, ц.с., III стр. 681.

2. Rubino, ц.с., стр. 478.

пряка и непосредствена последица от неизпълнението: чл. 1223. Но когато не се касае за недобросъвестно неизпълнение / така се разбира терминът "dolo"¹, обезщетението покрива само вредите, които са били предвидими при пораждане на задължението. Освен тези общи принципи за изчисляване на конкретния размер на вредата, CCI предвижда и възможност за по-бърза ликвидация на последиците от неизпълнението, на базата на така нареченото абстрактно установяване на щетата. А именно, ако продажбата има за предмет вещи с текуща цена и договорът се разваля поради неизпълнение на една от страните, обезщетението е равно на разликата между договорната и текущата цена на мястото и в деня, когато е трябвало да стане предаването. Заинтересуваната страна обаче не е лишена от правото да докаже, че е претърпяла по-голяма вреда /1518/. Понятието текуща цена е определено в чл.1515 и обхваща борсовите и някои други цени.

д/ Покупка за покритие. При продажба на заместими вещи с текущи цени / понятието, както се казва, е определено в чл.1515/ купувачът има право да извърши покупка за покритие, но трябва да направи това без забавяне и чрез специално овластени за това орган или лица, посочени в чл.1515 /1516/. Когато е извършена покупка за покритие, купувачът има право на разликата между цената на придобиването и цената по договора за продажба, а и на обезщетение за по-големи вреди, ако е претърпял такива. Поддържа се, че правото на покупка за покритие може да бъде упражнено от купувача, само ако е поставил продавача в забавя по реда на вече цитирания чл. 1219². Във всеки случай, той е длъжен незабавно да уведоми продавача за покупката.

е/ Неустойка. Неустойката ограничава размера на обезщетението, ако не е уговорено, че длъжникът ще отговаря и за по-големи вреди /1382/. Неустойката се дължи без да е необходимо да се доказва наличието на вреди. Неустойката не може да се кумулира с изпълнение, освен ако е уговорена само за забавата /1383/. Съдът може да намали неустойката, ако задължението е частично изпълнено, или ако нейният размер е явно прекален, но като се държи сметка за интереса, който кредиторът е имал от изпълнението /1384/.

1. Messineo, ц.с., IV стр.319.

2. Rubino, ц.с., стр.932 следв.

ж/ Давност. Общата искова давност има срок 10 години /2346/. Вземанията за лихви и други периодически платежи се погасяват с петгодишна давност. Едва ли ще има значение за нашите външно-търговски предприятия разпоредбата на чл.2955 т.5, която установява за вземанията на търговци за цената на стоки, продадени на нетърговци, тригодишна презумптивна давност, т.е. давност, която може да бъде отстранена чрез предлагане на клетва, че цената е наистина заплатена /2960/.

В. Германска федерална република.

Последиците от неизпълнението на задължението на продавача да предаде се определят от общите правила на облигационното право, а то урежда изрично и поотделно хипотезите на невъзможност и забавя.

а/ Невъзможност. Когато е настъпила пълна и трайна невъзможност за изпълнение поради причини, за които продавачът отговаря, купувачът има право на избор: да отстъпи от договора или да иска обезщетение /325/. Обезщетението покрива както претърпяната загуба, така и пропуснатата печалба, но, според установената практика и доктрина, размерът му се ограничава в рамките на така нареченото адекватно причиняване. Невъзможността е трайна и тогава, когато нейното прекратяване би могло да настъпи само в резултат на обстоятелства, настъпването на които не може предварително да се очаква. Когато цената не е заплатена, купувачът може да извърши прихващане и да търси само разликата. Ако вследствие на обстоятелството, което е направило изпълнението невъзможно, за продавача са се породили някакви права, купувачът може да иска да му се отстъпят тези права или онова, което продавачът е реализирал въз основа на тях / 323 във връзка с 281/.

Особени правила уреждат случаите на частична невъзможност - 280 ал. II.

б/ Забавя на продавача. Такава е на лице, когато продавачът не е изпълнил поради причини, за които той отговаря, макар изпълнението да е възможно, а вземането - изискуемо. По начало, за да изпадне длъжникът в забавя, необходимо е да му се отправи покана, след което задължението е станало изискуемо /284/. Покана не е необходима, ако времето на изпълнението е календарно определено или ако предаването трябва да стане в календарно определен срок след предупреждение от страна на купувача и този срок е из-

текът, след като съответно предупреждение е било направено /284 ал. III/. Приема се, че покана също така не е необходима, ако длъжникът се е отказал от такава, ако с оглед на съдържанието и целта на престацията изпълнението трябва да става без покана или ако с оглед на добросъвестността, купувачът трябва да се счита освободен от това изискване - например ако длъжникът се укрива, предварително отказва изпълнението и пр.¹ За поканата не е предписана особена форма.

При настъпване на забава купувачът може:

аа/ Да иска изпълнение заедно с обезщетение за вредите от закъснението /286 ал. I/. Продавачът има право да изпълни, като престава и обезщетение за забавата. През време на забавата продавачът отговаря за всякаква небрежност, а и за вредите от случайно настъпила невъзможност, освен ако докаже, че те биха настъпили и при своевременно изпълнение /287/. На обезщетяване подлежи и вредата от падане на цената на вещта, ако може да се приеме, че купувачът би я препродал по-рано.

бб/ Да определи на продавача подходящ срок за изпълнение с предупреждение, че отказва да приеме престацията след изтичане на този срок. Изтече ли срокът без да е извършена своевременно престацията, купувачът може или да иска обезщетение поради неизпълнение или да отстъпи от договора. Искът за изпълнение е вече изключен, а и продавачът е лишен от възможността да изпълни. Но развалянето не настъпва със самото изтичане на срока.

Правото да избере между двете възможности - обезщетение заради неизпълнение и отстъпване от договора - е дадено на купувача и без да предоставя на продавача допълнителен срок за изпълнение, ако вследствие на забавата той вече няма интерес от него /326/. Такъв ще бъде например случаят при продажба на сезонни стоки, а, според практиката, и когато цената на продадената вещь е спаднала силно след продажбата². /Енциклерус II § 53 III/

Прието е било от съдилищата, че купувачът е освободен от задължението да даде допълнителен срок и в случаите, когато продавачът сериозно и окончателно е отказал да изпълни, когато според естеството на сделката няма място за даване на срок или когато до същия извод трябва да се стигне чрез тъкуване на во-

1. Ennescherus, ц.с. II § 52 II 3.

2. Ennescherus, ц.с. II § 53 III.

лята на страните.

Както вече се отбеляза, договорът не се разваля със самото изтичане на срока. Смыслът на предупреждението по § 326 е само, че след изтичането му купувачът може да избира между иска за обезщетение и отстъпване от договора. Отстъпването става чрез едностранно волеизявление /327 във връзка с 343/. Ако е предвиден срок за него, то трябва да се направи в срока. Ако няма срок, продавачът може да определи на купувача подходящ срок, в който да направи избора /355/. С изтичането на този срок правото да се отстъпи от договора се погасява и купувачът може само да иска изпълнение. Напротив, ако купувачът е избрал отстъпването от договора, изключен е искът за обезщетение, а страните си дължат взаимно връщане на това, което са получили по силата на договора. Правоотношенията, които възникват в резултат на отстъпването от договора, са подробно уредени в §§ 346 следв.

Ако купувачът предпочете да не развали договора, а да иска обезщетение, то трябва да покрие целия му интерес от изпълнението с ограниченията, които произтичат от спомената вече теория за адекватното причиняване. В общото учение за двустранните договори се спори дали обезщетяването трябва да стане по пътя на размяната, т.е. дали срещу обезщетението съответната страна трябва да изпълни дължимата от нея престация /*Austanschttheorie* /; или чрез заплащане само на разликата между стойността на интереса на кредитора от неполучената престация и стойността на дължимата от него насрещна престация /*Wertdifferenztheorie* /. За положението на купувача при търговската продажба този спор е в същност без значение, защото и на базата на размяната теория правоотношенията ще се уредят чрез заплащане на разликата, като ще се направи прихващане.

в/ Би трябвало да се споменат някои особености на така наречените фикс-сделки. Според ЕГВ 361, когато в един двустранен договор е предвидено, че престацията на едната страна трябва да се извърши точно в определено време или в определен срок, при съмнение трябва да се приеме, че другата страна има право да отстъпи от договора, докато престацията не е извършена на определеното време или в определения срок. Допълнително даване на срок тук не е

необходимо. Гражданскоправната особеност на фикс-сделката според това правило се състои само в отпадането на необходимостта да се даде допълнителен срок. За търговските фикс-продажби обаче важат и особените правила на HGB 376. При тези продажби, ако купувачът би желал да получи изпълнение въпреки настъпването на определеното време или изтичането на определения срок, той трябва незабавно да уведоми продавача, че настоява за изпълнение.

Независимо от това, ако купувачът иска обезщетение поради неизпълнение и ако стоката има борсова или пазарна цена, цитираният § 376 му дава право да търси като обезщетение разликата между договорната и борсовата или пазарна цена в мястото на дължимото престация. Това е така нареченото абстрактно изчисляване на вредите. Текстът на закона визира само фикс-продажбите. Но практиката го прилага спрямо всички търговски продажби. Все при предпоставка, че стоката има борсова или пазарна цена, ако купувачът е извършил покупка за покритие, той има право да иска разликата между цената на тази покупка и договорната цена, но само при условие, че е извършил покупката веднага след определеното време или срок и че покупката е станала по текущата цена чрез публично овластен търговски посредник или чрез лице, овластено да извършва публични продажби. За покупката продавачът трябва незабавно да бъде уведомен.

Това са законните текстове. Но практиката, тълкувайки волята на страните, приема, че те не следва да се прилагат, ако тази воля не е била в смисъл определеното време или срок да се третира като съществен момент от сделката, т.е. ако намерението на страните не е било сделката да отпадне със самото изтичане на времето или срока.

г/ Позитивни договорни нарушения. Понятията невъзможност / за които длъжникът отговаря / и забавя не изчерпват всички случаи на нарушение на правото на кредитора. За невъзможност не може да се говори, а и забавя не е настъпила например, ако продавачът още преди срока за изпълнение заяви, че отказва да достави стоката, или ако той продаде на друго лице от същия район от същата стока, макар да е уговорил с купувача, че няма да прави това. В доктрината и практиката за този вид случаи се употребява терминът "позитивни договорни нарушения" или "позитивни нарушения на

вземането" и при тях се прилагат по аналогия разпоредбите относно невъзможността, за която длъжникът отговаря, или относно забавата. Купувачът има право на обезщетение за вредите от самото нарушение. Правните възможности да се иска обезщетение заради цялостно неизпълнение или да се отстъпи от договора, се предоставят на купувача, по аналогия на BGB 325 и 326, и при позитивни договорни нарушения, ако вследствие на нарушението той вече няма интерес от изпълнението или ако, с оглед на обстоятелствата, оправдано би могъл да откаже приемането.

д/ Неустойка. Когато е уговорена неустойка за неизпълнение и задължението остане неизпълнено, кредиторът може направо да иска неустойката, но в този случай загубва иска за изпълнение: BGB 340. Неустойката, уговорена за забавя, може да се търси наред с изпълнението, но когато кредиторът е приел изпълнението, той може да иска и заплащане на неустойката, само ако при приемането си запази правото за това /341 ал. III/. Когато са на лице условията да се иска обезщетение, неустойката се третира като минимален размер на вредата и е допустимо да се търси обезщетение за действителния нейн размер. Когато неустойката е несъразмерно висока, съдът може да я намали, като държи сметка за всички оправдани интереси на кредитора: BGB 343. Правилото, че неустойката може да бъде намалена от съда, има повелителен характер, но то не се прилага спрямо неустойки, които са обещани от търговец при упражнението на търговията му. HGB 348.

е/ Давност. Описаните права на купувача се погасяват с общата искова давност. Нейният срок е 30 години: BGB 195.

Г. Австрия и Швейцария.

И в тези страни развалянето става извънсъдебно: ABGB 920, OR 107. Необходимо е даване на подходящ срок. ABGB 918, OR 107, ABGB не изключва кумулирането на разваляне с обезщетение на вредите /921/. OR предвижда в случай на разваляне само претенция за обезщетяване на вредите, произлезли от отпадането на договора /109/, т.е. на така наречения негативен интерес, на вредите, които купувачът е претърпял в очакване на договорили на доставката. Тези правила се прилагат както при търговски, така и при нетърговски отношения.

В правото на ABGB за размера на обезщетението има значе-
ние степента на вината: "пълно удовлетворение", включително и
обезщетение за пропуснати печалби, може да се иска само при нали-
чие на умисъл или на груба небрежност при неизпълнението /1324,
1331, 1332/. Но за търговските отношения тези разпоредби не се
прилагат. За тях е в сила принципът, че при всяко неполагане на
грижа на редовен търговец се дължи обезщетение и за пропуснатите
печалби: HGB 347 и чл.8 № 2 на IV указ за въвеждане в Австрия
на германското търговско право. По силата на същия указ, сега в
Австрия е в сила и вече разгледания §376 HGB, отнасящ се до така
наречените фикс-сделки.

Особени правила за търговския обмен, от значение за пра-
вата на купувача, предвижда OR. Според чл.190, ако в търговския
обмен е определено времето за предаване и продавачът изпадне в
забаване, предполага се, че купувачът се отказва от предаването и
не иска обезщетение поради неизпълнение. В случаите, когато купу-
вачът държи да получи стоката, той е длъжен да съобщи за това на
продавача незабавно след изтичането на срока. Нак специално за
търговския обмен OR 191 предвижда, че при неизпълнение на задъл-
жението на продавача купувачът може да иска като обезщетение раз-
ликата между договорната цена и цената, срещу която той добро-
съвестно е придобил друга вещ вместо дължимата. А когато се касае
за стоки, които имат пазарна или борсова цена, купувачът, и без
да си е набавил друга стока, може да предаде иск за обезщетение
равно на разликата между тази цена, изчислена към времето на из-
пълнението, и договорната цена.

Относно неустойката OR разпорежда, че страните са сво-
бодни да определят размера ѝ и че тя може да се иска, дори кога-
то кредиторът не е претърпял вреди /163,161/. За вреди по-високи
от размера на неустойката, кредиторът може да претендира само,
ако докаже вина. От друга страна, съдът има право да намали по
своя преценка прекомерно високи неустойки, а когато изпълнението
е станало невъзможно поради обстоятелство, за което длъжникът не
отговаря, искът за неустойката се отхвърля /163/. Този иск се
отхвърля също така, ако кредиторът се е отказал от неустойката
или ако е приел изпълнението без резерви.

Общият давностен срок в Швейцария е 10 години /127/. В

Австрия този срок е 30 години /1479/, но специално искът за обез-
щетение се погасява по давност с изтичане на 3 години от момента,
когато кредиторът е научил за вредата и за личността на кредитора.
Ако те останат неоткрити, прилага се 30-годишният срок /1489/.

Д. Англия.

а/ Нарушение на договора /Breach of contract/.

Когато
едната страна не изпълни своите договорни задължения, например
продавачът не предаде стоката на определения ден, на лице е "нару-
шение на договора". Предаването на вещта е съществен елемент на
договора за продажба и заради това неизпълнението на задължението
за предаване е нарушение на "условие" / condition/ и може да дове-
де до освобождаване от договора: discharge of contract . Осво-
бождаването обаче не настъпва автоматично, а на купувача е дадена
възможност да обяви, че счита договора за отхвърлен / repudiated /
от продавача. Предупреждаване и даване на допълнителен срок не са
необходими, но ако няма срок за изпълнението или ако срокът с
оглед на обстоятелствата трябва да се прецени като несъществен,
купувачът има казаното право след изтичането на "разумно време".

Купувачът има право да се счита освободен от договора ко-
гато продавачът предварително, преди настъпване на срока за изпъл-
нение, е заявил, че няма да изпълни. Това е така нареченото анти-
ципирано нарушение на договора. То не лишава купувача от правото
да изчака срока и да иска изпълнение. Но той има право незабавно
да се освободи от договорната връзка и да търси обезщетение, както
е посочено по-долу.

По силата на SGA 11 /1/c/, за който беше споменато и
във връзка с прехвърлянето на собствеността, купувачът е лишен от
правото да се освободи от договора, ако: аа/ договорът е неделим
и купувачът е получил стоката или част от нея; и бб/ ако догово-
рът е за определена вещь и собствеността е преминала върху купува-
ча. В тези случаи на разположение на купувача стои само правото
да иска обезщетение. Правото да се освободи от договора купувачът
губи и ако се е отказал от него, т.е. ако се е отказал от правото
да третира нарушението на договора именно като "нарушение на ус-
ловие" и си е запазил само правото на обезщетение. До лишаване на
купувача от правото да се освободи от договора води и продължа-
ването на срока, което може да бъде изрично или мълчаливо. В таки-
ва случаи обаче купувачът може да даде на продавача разумен срок

за изпълнение и, при безрезултатно изтичане на този срок, да се обяви за освободен от договора¹.

В споменатите случаи, когато купувачът се е отказал да третира непредаването като "нарушение на условие", когато договорът не е делим и той е приел стоката макар и частично и когато договорът е за определена вещь и собствеността е преминала върху него, се казва, че "нарушението на условие" ще се разглежда като "нарушение на гаранция". Такова е на лице също така, ако е допуснато отклонение от договора, "което не отива до корените му" и "не го прави безцелен, а засяга само странични задължения". Разликата във фактическите състави между двете категории не е много ясно прокарана. Чешаир и Файфут² я свеждат до това, че като "условие" трябвало да се третират по-важните, а като "гаранция" - по-маловажните клаузи на договора. Нарушението на "гаранция" не е основание за освобождаване от договора, а дава само право на обезщетение.

б/ Обезщетение. По начало обезщетението е равно на загубата, която настъпва "пряко и нормално, в обикновеното течение на събитията" като последица от неизпълнението. Когато има достъпен пазар за стоки от вида на продадените, купувачът има право на разликата между договорната цена и пазарната по времето, когато е трябвало да стане предаването. Но когато купувачът се е обявил за освободен от договора на основание на "антиципирано нарушение" /вж. по-горе/, меродавна е пазарната цена по време на прекратяването. При липса на съответна пазарна цена съдът изследва на каква цена купувачът би могъл да си достави вещта. Това е така наречената обща загуба /general damage/. Особено вреди, надвишаващи мярката за общата загуба, / така наречена особена загуба - special damage / са вредите, които може да произлязат от особени обстоятелства на случая. Но те подлежат на обезщетяване само, ако не са "твърде отдалечени". А вредата е "твърде отдалечена", ако не може да се счита, че тя произлиза естествено, т.е. съобразно с обикновеното течение на обстоятелствата, от самото нарушение на договора /това беше "общата загуба"/ или ако не може "разумно да се предполага, че двете страни са я имали пред вид,

1. Stevens, д.с., стр. 230.

2. Cheshire and Fifoot, д.с., стр. 121.

при сключването на договора, като вероятен резултат от неговото нарушение /именно това е "особената загуба"/. Изглежда, че общо взето, съдилищата са строги в своята преценка и трудно отиват подалеч от "общата загуба".

Купувачът е длъжен да вземе всички разумни мерки, за да намали вредите от нарушението на договора. Ако не направи това, той не получава обезщетение за частта от вредите, която се дължи на негова небрежност¹.

в/ "Ликвидирани вреди" и пенална клауза. Разгледаните правила относно определяне на размера на обезщетението се прилагат, ако страните сами не са установили този размер. А когато в договора е посочена сума за заплащане от длъжника в случай на неизпълнение, трябва да се направи разграничение: ако намерението на страните е било да фиксират сумата, която, по тяхно мнение, би компенсирала договорното нарушение, говори се за "ликвидирани вреди" и съглашението е валидно; ако обаче уговорката е имала за цел да се създаде една заплаха, която да действа като допълнителен мотив за изпълнение на задължението /in terrorem/, тя е пенална клауза и съдилищата отказват да уважават искове, основани на такава уговорка. В последните случаи вредите се присъждат по общия ред.

г/ "Специфично изпълнение". В английското право изобщо специално в правото на продажбата, изпълнението в натура /"специфично изпълнение"/ е предвидено като изключение. SGA 52 гласи: "При всеки иск за нарушение на договор да се предаде специфицирана или определена вещь, съдът може, ако прецени това за подходящо, ...да разпорежи, че договорът ще се изпълни специфично, без да даде на ответника опция да задържи вещите, като заплати цената".

Специфицирана е вещь, когато е индивидуализирана по време на договора. Тя е определена, по смисъла на цитирания текст, когато е индивидуализирана съобразно със съглашението след време-сключването на договора. До момента на индивидуализацията искът за изпълнение е недопустим. А и когато искът е предявен след този момент, съдът упражнява своята дискреционна власт в полза на купувача само в изключителни случаи, при наличие на особен интерес на купувача от тази мярка: ако се касае например за вещи, които са

1. Cheshire and Fifoot, д.с., стр. 511.

уникални по своята художествена стойност, поради конструкцията си и т.н.

Когато собствеността е вече преминала върху купувача, той разполага и с вещен иск. Но този иск, от своя страна, води до осъждане да се предаде вещта или заплати цената, освен ако, по искане на купувача, съдът е изключил последната възможност. Нормалните средства за ликвидиране на договорното правоотношение са /съобразно с казаното по-горе/ отказът от договора и присъждането на обезщетение.

д/ Давност. Съобразно с Limitation Act от 1939 г. искотовете от нарушение на обикновени договори не могат да се предявят след изтичане на 6 години от пораждане на претенцията. Продажбата, която ни занимава, е такъв договор.

Е. Съединени американски щати.

а/ Отказ от договора. Когато продавачът не извърши предаването, купувачът може да се откаже от договора /2-711/. В този случай той има право да извърши покупка за покритие, независимо от това дали продадените вещи са били индивидуализирани или не. Покупката за покритие трябва да бъде разумна, извършена добросъвестно и без неосправданно забавяне /2-712/. Освен това, купувачът има право на обезщетение за разликата между договорната цена и цената на заменящата стока, както и за така наречените придружаващи и косвени вреди, но като се спаднат разходите, спестени от купувача поради допуснатото нарушение на договора / същият член/. Понятията "придружаващи" и "косвени вреди" ще се определят по-долу. Да се откаже от договора е право на купувача. Неупражнението на това право не го лишава от другите средства за правна защита, дадени му от закона или предвидени в договора съобразно със закона.

Същите права купувачът има и когато продавачът откаже да изпълни договора. Но за случаите, когато отказът от страна на продавача да изпълни договора е направен предварително, т.е. преди настъпване на срока за предаването, чл.чл. 2-610 и 2-611 съдържат особени правила.

б/ Обезщетение. То е по начало равно на разликата между договорната цена и пазарната към момента, когато купувачът е

узнал за нарушението на договора, но като се спаднат разходите спестени от купувача вследствие на това нарушение. Пазарната цена се определя по мястото, на което е трябвало да стане предаването. Ако се срещнат затруднения при определяне на пазарната цена за казаните време и място, разликата може да се установи на базата на цената, общоразпространена в разумен период преди или след установеното време, в което и да е друго място, което от търговска гледна точка или според търговската практика може да служи за разумна замяна с установеното място, като се държи сметка за разходите по превода /2-723/. Кolkото се отнася до доказването на цената, същият член съдържа правила, целящи да се избегне злоупотребяване на едната страна в спора чрез непредвидено представяне от другата на доказателства. А следващият чл. 2-714 урежда доказателствената сила на някои документи, които могат да бъдат използвани като средство за установяване на пазарните цени - борсови бюлетени и др.

Независимо от посочената разлика между договорната цена и пазарната, купувачът има право да получи обезщетение за придружаващите и косвените загуби: 2-713. Придружаващите загуби включват както всички търговски разумни разходи и комисиони в случай на покупка за покритие, така и всички други разумни разходи, произтичащи от закъснението или от нарушението на договора. А косвени загуби са: аа/ тези, които произлизат от обикновените или особени нужди, за които има основание да се приеме, че продавачът е знаел при сключване на договора, и които купувачът не би могъл разумно да избегне чрез покупка за покритие или по друг начин; бб/ личните и имуществени вреди, настъпили като резултат от някакво нарушение на гаранция, но при условие, че са непосредствен резултат на това нарушение: 2-715.

Както може да се предполага на основание на самата редакция на цитираните правила, при тяхното приложение ще се изхожда, доколкото от самия UCC или от договора не следва друго, от установените категории на Common Law /вж. по-горе за английското право/.

Като извести за това си намерение продавача, купувачът има право да прихване, изцяло или отчасти, вземането си за обезщетение с още неплатената цена /2-717/.

в/ Договорно определяне на размера на вредите е допустимо, но само до размера, който може да се счита за разумен с оглед на предполагаемите или на действителните вреди от договорното нарушение, на трудностите по доказване на вредите или на невъзможността да се получи надлежна защита по друг начин. Условиата, определящи неразумно висок размер за предварително начислени вреди, се считат за нищожни пенални клаузи: 2-718.

Бъв връзка с въпроса доколко страните могат да уговарят средства за защита, непредвидени в Кодекса, или да изменават или да ограничават предвидените в него средства за защита, следва да се имат предвид разпоредбите на чл.2-719.

г/ Иск за изпълнение. Когато стоките са индивидуализирани и купувачът е придобил върху тях вещно право /условиата за това са посочени в чл.2-501/, той може, ако е заплатил цената или я предложи по установения ред, да ги иска от продавача. Правилата относно иска за изпълнение не изглеждат съвсем ясни. По начало искът за изпълнение е даден, когато се касае за уникални стоки или за други подходящи обстоятелства /вж. по-горе за английското право/. Освен това иск за предаване на владението на стоки може да се предаде, ако те са индивидуализирани за договора и то - а/ ако купувачът, макар да е взел разумни мерки, не е могъл да сключи покупка за покритие или б/ ако от обстоятелствата разумно следва, че такива мерки биха били безрезултатни, или в/ако, в случай че стоките са предадени на превозвач с някаква уговорка, "обезпечителният интерес" /1-201 т.37/ на продавача, защитен от тази уговорка, е бил удовлетворен /2-716/. Освен в цитирания чл.2-716, възможността да се иска предаването на стоки е предвидена в полза на купувача и в чл. 2-711§ 2, буква "в", който препраща към по-горе споменатия чл. 2-501.

д/ Давност. Срокът на погасителната давност относно правата от нарушение на договора за продажба е 4-годишен. По договора този срок може да бъде съкратен на 1 година, но не може да бъде удължен /2-725/. В § 3 на същия член е специално предвидено, че когато в срок е било съдебно представено някое от правните средства за защита и процесът е приключил така, че за ищеца е открита възможност да използва друго средство за защита, той може, при известни условия, да използва тази възможност в срок от 6 месеци след приключване на първото производство.

УКАЗАТЕЛ НА ИЗПОЛЗУВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

ABGB	- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
BGB	- Bürgerliches Gesetzbuch
CCom	- Code de Commerce
OR	- Schweizerisches Obligationenrecht
CC	- Code civil
CCI	- Codice civile italiano
SGA	- Sale of Goods Act
HGB	- Handelsgesetzbuch
SchwZG	- Schweizerisches Zivilgesetzbuch
UCC	- Uniform Commercial Code
Ennecserus	- Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, begründet von Ennecserus, Kipp und Wolff, zweiter Band, Recht der Schuldverhältnisse.
Messineo	- Messineo, Manuale di diritto civile e commerciale.
Rabel	- Rabel, Das Recht des Warenkaufs.
Ripert	- Ripert, Traité élémentaire de droit commercial.
Rubino	- Rubino, La Compravendita, seconda adizione.
Stevens	- Stevens, Elements of Mercantile Law, thirteenth edition.
v.Tuhr	- von Tuhr, Allgemeiner Teil des Schweizerischen Obligationenrecht.
Hamel	- Planiol et Ripert, Traité pratique de droit civil français, tome X.
Cheshire and Fifoot	- Cheshire and Fifoot, The Law of Contracts, fifth edition.
Schmitthoff	- Schmitthoff, The Export Trade, fourth edition.

